CONTEXTUL DE FORMARE A COMPETENȚEI DE COMUNICARE INTERCULTURALĂ

FLORENTINA ALEXANDRU*

florentinaalexandru@yahoo.com

Abstract: *For the appropriateness and the effectiveness of the interpersonal communication generally and of the intercultural communication especially language proficiency alone is inadequate, because such a process requires knowledge of the ways language and culture interact and of how this interaction operates across cultures. As well individuals as communities will need in this multicultural context on the one hand to relativize their cultural background and to develop very different mentalities and attitudes in order to adapt to the new communication situations, to understand and to cooperate with people from any continent, ethnic origin or culture, and on the other hand to redefine the process of foreign language teaching and learning. From this point of view the key component of the communicative act becomes the intercultural communicative competence. This contribution based on the data from an empirical investigation focuses on the factors which contribute to the determination of the context that facilitates the development and the training of the intercultural communicative competence in the educational process.*

Keywords: *intercultural communicative competence, foreign languages, identity, mentalities and attitudes.*

1. Comunicare interculturală

Un proces de comunicare nu se desfăşoară fără greutăți nici măcar între membrii aceleiaşi culturi, cu atât mai puțin între persoane cu origini culturale diferite. De asemenea, este dovedit faptul că membrii unor spații culturale, considerate relativ apropiate datorită vecinătății geografice, a apropierii lingvistice, a unui parcurs istoric, social şi economic asemănător, pot întâmpina dificultăți majore în comunicare (Oksaar, 1983). Europa este, în acest sens, poate exemplul cel mai relevant, având în vedere că dezvoltarea istorică a culturilor europene a cunoscut un parcurs aproape identic, baza constituind-o un set de valori universale, general

* **Lect. univ. dr., - Universitatea Creştină *„Dimitrie Cantemir"*, Bucureşti.**

recunoscute şi acceptate. Cel puţin acest fapt dă impresia unei asemănări culturale foarte puternice şi, evident, orizonturile de aşteptare ale interactanţilor sunt dezvoltate în conformitate cu această imagine. În ciuda acestei evoluţii aparent comune, Europa este un spaţiu pluricultural, plurilingvistic şi policentric. Ceea ce la suprafaţă pare uşor de surmontat, este în realitate mai dificil decât atunci când interactanţii provin din spaţii culturale total diferite, fără puncte comune şi similitudini, ceea ce vine oarecum în contradicţie cu afirmaţia lui Hall (1990:27) *„cu cât este mai mare distanţa culturală, cu atât este mai dificilă interconexiunea"*.

Comunicarea interculturală se bazează, în principiu, pe aceleaşi elemente pe care le regăsim în comunicarea intraculturală şi care le conferă interactanţilor un grad mai ridicat de siguranţă în situaţia de comunicare nouă. Situaţia de comunicare interculturală prezintă însă şi alte caracteristici, prin care se diferenţiază de forma de comunicare interpersonală intraculturală, cum ar fi:

- fondul iniţial de cunoaştere diferit
- modelele de interpretare divergente
- sistemele de referinţă divergente
- indicii de contextualizare diferiţi
- spaţiul redus pentru metacomunicare
- stilurile de comunicare diferite.

Aceste caracteristici reprezintă de altfel şi principalele surse ale problemelor de comunicare interculturală.

Comunicarea interculturală este, în primul rând, o comunicare de grup, iar cel care nu aparţine grupului este perceput ca *„străin"*. Între *„străin"* şi membrii unui grup cultural, perceput ca diferit de cel de origine, are loc o întâlnire interculturală şi *„interidentitară"* (Khoa, 1993:38), la care el participă efectiv prin prezenţa sa fizică, dar în acelaşi timp şi prin apartenenţa sa la o altă cultură. Din acest motiv el/ea se situează, cel puţin în fazele incipiente ale comunicării, în afara situaţiei interacţionale. Efectele psihologice al unei situaţii de comunicare necunoscute sunt nesiguranţa şi teama. Încercările de adaptare la noua situaţie implică strategii de diminuare a presiunii mediului şi de recunoaştere a modelelor comportamentale. Perceperea modului de comportare a celorlalţi membrii ai grupului se orientează după propriul model, aşa încât indivizii devin conştienţi[1] de propriul comportament abia atunci când vin în contact cu

[1] *„Obişnuinţele sunt succesiuni de comportament situaţional, care sunt sau au devenit automatisme, aşa că ele au loc fără autoînvăţare. Individul de obicei nu este conştient de aceste*

oameni care interacționează după alte strategii comportamentale. Prin compararea cu ceva diferit, individul are posibilitatea să-şi interogheze comportamentul şi să şi-l evalueze. Într-o situație de comunicare nouă, străinul nu este sigur cum trebuie să se comporte (nesiguranță cognitivă şi com-portamentală) şi dezvoltă o stare de teamă față de această situație. Diminuarea stării de anxietate şi de nesiguranță depinde de mai mulți factori, printre care: cunoaşterea culturii țintă, competența lingvistică în limba țintă sau într-o altă limbă străină, identitatea culturală, asemănările culturale, complexitatea cognitivă, toleranța față de ambiguitate, identitatea etnolingvistică. De regulă, diferențele culturale reduse, aproape insesizabile, exercită o presiune mai mare asupra interactanților decât cele majore.

Influențele pe care le exercită sistemele culturale şi sociale asupra valorilor, reprezentărilor şi normelor devin vizibile în diferitele standarde culturale, în conformitate cu care oamenii interacționează. Cauzele fundamentale ale înțelegerilor greşite şi implicit ale unei comunicări supuse eşecului nu se regăsesc în mod deosebit în competența lingvistică insuficientă, cât în formele socioculturale, în interesele, reprezentările şi orizonturile de aşteptare diferite ale interactanților. Pentru a depăşi limitele neînțelegerii sau ale înțelegerii greşite trebuie conştientizate asemănările şi diferențele, este necesară o pregătire a situațiilor de contact intercultural, trebuie realizată o sensibilizare față de celălalt. Tendința interactanților, proveniți din spații culturale diferite, ar fi de a realiza prin interacțiune o cooperare bazată pe un consens al intereselor, dar şi al perspectivelor, astfel încât procesul de comunicare să aibă o finalizare pozitivă. Situația de comunicare interculturală indică însă un grad ridicat de instabilitate, deoarece interactanții sunt conştienți de diferențele dintre modelele lor de interpretare a realității şi de fondurile lor de cunoaştere diferite. Într-un proces de comunicare interculturală este vorba, mai degrabă, de o comunicare susținută de o metacomunicare despre comportamentul comunicativ al interactanților, decât de un control al procesului în sine. Scopurile urmărite printr-un astfel de proces metacomunicativ, care însoțeşte comunicarea în sine, sunt:

- asigurarea unei înțelegeri reciproce permanente privind intenția acțională şi posibilitățile de intervenție şi corectură;

---

succesiuni". – Triandis, H.C. (1980): Values, attitudes, and interpersonal behaviour. Lincoln: University of Nebraska Press, 204.

- inițierea de scenarii prin care se pot tematiza conținuturile interacțiunii, se pot prezenta limpede şi evident diferențele de natură culturală şi problemele de înțelegere, se pot negocia condițiile şi limitele de acceptare;
- dezvoltarea unor relații de reciprocitate, de cooperare, care definesc configurația rețelei, dar şi limitele în care aceasta poate suferi modificări.

2. Interculturalitate şi identitate

Realitatea pluriculturală generează, în mod evident, fenomenul de interculturalitate. Înțelegerea acestui fenomen depinde în mare parte şi de conceptul de identitate. A exista înseamnă de fapt a avea o identitate. Individul se defineşte pe sine printr-o identitate individuală, se defineşte în raport cu grupul şi mediul social din care face parte prin identitatea socială şi se defineşte față de un sistem cultural, comun unei colectivități umane, prin identitatea culturală. Formele de manifestare ale identității sunt multiple, reprezentând un cumul al celor trei dimensiuni identitare menționate.

Prin identitatea individuală orice subiect se defineşte pe sine. Ea reprezintă un cumul de valori, selectate individual, în funcție de un set de valori, general acceptate de un grup uman. Individul îşi manifestă identitatea şi îşi probează strategiile identitare prin interacțiunea[2] cu alți indivizi din grupul din care face parte sau din afara acestuia. În felul acesta el obține coordonatele asemănării cu ceilalți şi ale alterității sale față de ceilalți. Imaginea identitară a unui individ este formată din două straturi, amândouă vizibile, pentru că ele îl reprezintă deopotrivă pe individ în raporturile sale cu mediul său existențial. Gradul de permisivitate al celor două straturi este însă diferit. Stratul format din valorile fundamentale ale culturii, din care provine individul, este practic nemodificabil şi constituie structura de rezistență a identității individuale. Celălalt strat este format din experiența acumulată de individ prin procesele sale interacționale cu ceilalți indivizi, el are un grad ridicat de deschidere şi contribuie la configurarea adaptabilității individului la alteritate. Se poate spune, prin urmare, că identitatea se schimbă permanent, este dinamică, interactivă, pluralistă, însă modificarea identității individuale este doar parțială.

---

[2] *Formarea identității prin identificare activă, diferențierea între Eu (I) şi Mine (Me), a se vedea G. H. Mead (1934): Mind, Self, and Society. Chicago.*

Identitatea socială este acea formă a identității atribuită individului de către mediul social cu care interacționează. Fiecare individ îşi caută o identitate socială pozitivă, care să-i confirme apartenența înnăscută sau dobândită la un anumit grup social. Identitatea socială este *„partea din conceptul de sine al unui individ, care derivă din cunoaşterea lui (a ei), din apartenența lui (a ei) la un grup social, împreună cu semnificația emoțională şi valorică ataşată acestei apartenențe "* (Tajfel, 1978:63), ea influențând astfel starea de siguranță a individului în interacțiunea cu ceilalți membrii ai grupului cu care doreşte să fie identificat. Identitatea socială dublată de un statut etnic activ conduc însă, într-o situație de comunicare interculturală, la o creştere a stării de nesiguranță şi a anxietății față de nou şi de necunoscut.

Prin identitatea culturală, individul îşi defineşte apartenența la un grup, la o colectivitate care posedă atât un sistem comun de simboluri şi semnificații, cât şi norme de comportament comune. Identitatea culturală/colectivă este un sistem de obişnuințe existențiale (being/das Dasein) şi de norme de acțiune (acting/das Handeln), prin care individul social se defineşte pe sine şi îşi interoghează sistemul de referință prin relaționarea cu alți actori sociali. Identitatea culturală este dinamică, prin urmare supusă schimbărilor, ea ia naştere doar prin interacțiune şi se transmite, în principal, din generație în generație, dar şi orizontal de la un cerc cultural la un nou venit în respectivul spațiu cultural. *„Identitatea [colectivă] se clădeşte pe sinuozitatea fiecăruia, pe diferența sa în raport cu altul, pe dorința sa de a se opune, de a se distinge, de a fi el însuşi şi de a se înscrie într-o intersubiectivitate, fie față de <in-group>, fie față de <out-group>*", ea este *„obiectul unei lupte continue pentru recunoaştere şi se exprimă printr-un reangajament permanent*" (Triantaphyllou, 2002:45).

Identitatea culturală, ca variabilă independentă, cu ajutorul căreia se cercetează şi analizează asemănările şi deosebirile culturale, poate fi interpretată pe baza intersubiectivității, adică a transmiterii de semnificație de la o persoană la alta. Intersubiectivitatea apare ca o *„rețea de semnificații"* (Geertz 1973) la care sunt conectați toți membrii unei culturi. În această rețea individul îşi defineşte mai întâi propria identitate culturală şi apoi din aceasta dezvoltă noi identități, specifice contextului de interacțiune. Se poate vorbi de un *„mecanism generativ"* care dirijează comportamentul individului în contactele interculturale. Individul îşi dezvoltă, îşi modifică şi îşi confirmă identitatea culturală prin comunicare şi prin relațiile cu alți actori sociali. Comunicarea interculturală este o comparare, o evaluare, o confirmare şi un schimb de identități pe

parcursul unei interacțiuni. În procesul de comunicare (interculturală) identitatea culturală este influențată însă şi de alte variabile cum ar fi: intenția de comunicare, caracteristicile individului, intensitatea identitară, numărul de interactanți, conținutul procesului de comunicare.

Identitatea, fie ea individuală, socială sau culturală, diferențiază indivizii între ei – *„identitatea naşte diferență"*, spune Tzvetan Todorov (1991). În comunicarea interculturală are loc, în primul rând, o întâlnire identitară, ceea ce înseamnă, pe de o parte, confirmarea, interogarea şi eventual revizuirea propriei identități, şi, pe de altă parte, identificarea şi delimitarea identității celuilalt. În acest proces de tatonare identitară sunt generate atât atitudini de acceptare cât şi de respingere, cele din urmă fiind specifice mai ales contextelor multiculturale, unde diferențele sunt mai evidente la nivelul identității culturale. Identitatea în contexte globalizate şi globalizante este mai degrabă o unitate în diversitate, marcând o concordanță situațională în conştientizarea diferenței. De aceea identitatea interculturală se caracterizează prin coeziune, şi mai puțin prin coerență, manifestând un grad ridicat de fragilitate, construirea şi confirmarea ei prin interacțiune nefiind pe termen lung. Prin multiapartenența sa identitară individul oscilează între *„loc"* şi *„non-loc"* (Augé, 1997), adică între spațiul unde îşi are rădăcinile şi cu care se identifică[3] şi spațiul unde nimic din istoria şi cultura sa nu este simbolizat.

Un context intercultural se defineşte prin dihotomia: identitate-diferență. Această opoziție în perceperea lumii înconjurătoare implică anumite caracteristici ale interactanților. Prin aceste caracteristici ei îşi pot sau nu îşi pot manifesta sensibilitatea față de diversitatea culturală. Este vorba de gradul de deschidere sau de închidere culturală al unei persoane, de capacitatea acesteia de a accepta alteritatea, pentru a evita omogenizarea culturală ca urmare a proceselor globalizante. Tendința generală este de a face o experiență a alterității cât mai puțin agresivă, de aceea funcționează un sistem autoprotectiv identitar şi cultural, bazat pe componente psihologice bine conturate, acestea fiind, pe deplin, în asentimentul culturii de origine. Starea de siguranță este dată de faptul că individul îşi este suficient sieşi (egocentrism), celălalt neîndeplinind decât un rol funcțional, că interacționează în virtutea unor *„reguli raționale"*(Wulf, 2005), care îi garantează justețea perceperii/mesajului

[3] *Este vorba de identificarea individului cu sinele identitar (aici-al meu/a mea), cu memoria colectivă a grupului din care face parte (istoria), cu sistemul relațional dezvoltat (familie, prieteni, cunoştințe).*

(logocentrism), că identitatea sa culturală este superioară celuilalt (etnocentrism) şi că limba maternă este cea mai importantă limbă în condiții de multilingvism (lingvocentrism). Dacă primele două componente, în raport cu celălalt/străinul, mai pot acorda o şansă interacțiunii în context multicultural, etnocentrismul şi chiar şi lingvocentrismul au repercusiunile cele mai distructive[4], prin ele realizându-se asimilarea celuilalt, ceea ce este echivalent cu anihilarea sa culturală, şi foarte grav identitară. Dinamica diversității şi implicit a diferenței reduce considerabil posibilitatea de anticipare şi control a mediului social, de aceea este necesar un plus de reflexivitate din partea actanților, prin care să se realizeze o interogare a sinelui, a celuilalt, a situației de comunicare dată, a contextului. Permisivitatea, deschiderea nu înseamnă asimilare/adaptare neconştientizate, ci transformare/schimbare prin construcție şi reconstrucție identitară. Fiecare persoană îşi construieşte şi reconstruieşte identitatea personală şi culturală.

3. Studiu empiric

Având în vedere cele expuse mai sus s-a elaborat o strategie de cercetare a cărei coordonată este formarea competenței de comunicare interculturală în procesul de predare/învățare a limbilor străine în medii educaționale omogene din punct de vedere lingvistic şi cultural[5].

Ca instrument de lucru s-a folosit chestionarul şi pentru a obține rezultate concludente s-a optat pentru un eşantion eterogen din punct de vedere al nivelului de pregătire, al vârstei şi al ocupației. Totuşi s-a urmărit să existe un grad mic de variație privind sfera de activitate, prin implicarea directă a tuturor repondenților în procesul de predare şi învățare a limbilor străine, persoane care activează în medii şcolare preponderent omogene. Această țintă ne permite să identificăm dacă există diferențe de percepere a dimensiunii interculturale şi în ce măsură formarea competenței de comunicare interculturală reprezintă o nevoie atât pentru executanții cât şi pentru beneficiarii procesului de predare/învățare a limbilor străine.

Colectivitatea cercetată a inclus un număr de 650 de persoane, distribuția pe categorii a subiecților fiind următoarea: 50 de cadre didactice universitare din domeniul filologic, 200 de profesori de limbi

---

[4] *A se vedea implicațiile universalității culturii occidentale, atât în diferitele perioade ale colonialismului, dar şi ulterioare acestuia.*

[5] *Cercetarea este mult mai amplă, aici prezentăm doar datele referitoare la acest aspect.*

străine din învățământul preuniversitar, 200 de studenți la facultățile de limbi şi literaturi străine, posibili viitori profesori de limbi străine şi 200 de elevi. În felul acesta s-au luat în considerare toate cele patru verigi implicate în acest proces educațional.

Ipotezele supuse verificării sunt:

1. Dacă procesul de predare şi învățare a unei limbi străine implică şi o dimensiune interculturală, atunci aceasta este prezentă indiferent de gradul de omogenitate al mediului cultural şi lingvistic de lucru.
2. Dacă învățarea unei limbi străine înseamnă: cunoaşterea şi înțelegerea deopotrivă a limbii şi a culturii țintă, dar şi autocunoaşterea şi reflecția asupra propriului fond de cunoaştere, atunci acest proces implică un dialog intercultural care se bazează pe o competență specifică şi anume competența de comunicare interculturală.

4. Prezentarea şi interpretarea rezultatelor cercetării

Întrebarea 1: *Ce abordare metodică corespunde cerințelor actuale de predare şi învățare a limbilor străine?*

Variante	Individuale			Combinate				Total
	a	b	c	a+b	a+c	b+c	a+b+c	
Universitar	3	3	30	2	2	3	7	50
Preuniversitar	9	8	158	10	1	3	11	200
Studenți	55	43	65	5	8	6	17	200
Elevi	49	18	53	22	12	3	43	100

Tabelul 1: Distribuția de frecvențe pentru variantele de răspuns[6] individuale şi combinate, la cele patru loturi de repondenți

Varianta	Nr. persoane				Structura%			
	Univ.	Preun.	Stud.	Elevi	Univ.	Preun.	Stud.	Elevi
abordare centrată pe gramatică	14	31	85	126	19,72	13,14	33,73	39,01

[6] *a – abordare centrată pe gramatică; b – abordare centrată pe text; c – abordare comunicativ-pragmatică; a+ b – abordare centrată pe gramatică şi pe text; a+c – abordare centrată pe gramatică şi comunicativ-pragmatică; b+c – abordare centrată pe text şi comunicativ-pragmatică; a+b+c – abordare centrată pe gramatică, pe text şi comunicativ-pragmatică.*

abordare centrată pe text	5	32	71	86	21,13	13,56	28,17	26,62
abordare comunicativ-pragmatică	42	173	96	111	59,15	73,30	38,10	34,37
Total	**71**	**236**	**252**	**323**	**100**	**100**	**100**	**100**
media numărului de abordări	1.42	1.18	1.26	1.62	-	-	-	-

Tabelul 2: Distribuția de frecvențe şi structura procentuală pentru variantele de răspuns individuale şi combinate, la cele patru loturi de repondenți

Din punct de vedere al variantelor de abordare metodică (centrare pe gramatică, centrare pe text şi centrare pe funcția comunicativ-pragmatică), atât cadrele didactice universitare cât şi cele preuniversitare se axează preponderent pe o abordare comunicativ-pragmatică. *Procesul de predare a limbilor străine tinde în opinia lor, din punct de vedere metodic, spre o mutare a centrului de greutate pe abordarea comunicativ-pragmatică*, în timp ce pentru celelalte două categorii (era şi de aşteptat) abordările sunt multiple (media cea mai ridicată pentru numărul de abordări o înregistrează elevii cu 1,62 puncte) şi oarecum uniform distribuite ca grad de importanță (tabelul 2). Faptul că studenții şi elevii se află în procesul de achiziție/aprofundare a cunoştințelor de limbă străină, explică nevoia abordărilor diversificate, care să le permită contactul cu toate zonele şi nivelurile de formare a competențelor lingvistice, în primul rând, dar şi a celor socioculturale. În altă ordine de idei, opțiunea lor justifică întru totul abordarea integrativă, care reprezintă o sinergie a celor trei metode centrale, folosite până acum în predarea/învățarea limbilor străine – metoda gramatică-traducere îndreptată spre o formare cognitivă riguroasă din punct de vedere lingvistic (abordare centrată pe text), metodele de tip behaviorist centrate pe automatizarea structurilor lingvistice (abordare centrată pe gramatică) şi metoda comunicativă centrată pe utilizarea limbii şi autenticitatea comunicării (abordarea comunicativ-pragmatică).

Procentele foarte ridicate obținute pentru varianta *„abordare comunicativ-pragmatică”*, la nivelul ambelor categorii de cadre didactice (59,15% în mediul universitar, respectiv 73,30% în mediul preuniversitar) (tabelul 2), arată, pe de o parte, o bună cunoaştere a cerințelor actuale în

predarea limbilor străine, aşa cum sunt ele prezentate, cu caracter orientativ, în *Cadrul european comun de referință pentru limbi: învățare, predare, evaluare* (Consiliul Europei 2000), iar, pe de altă parte, aplicarea în actul didactic propriu-zis a acestor cerințe, ceea ce înseamnă în acelaşi timp şi alinierea la sistemul educațional european. Tendința de a centra predarea pe o singură abordare, aşa cum se întâmplă în cazul profesorilor de limbi străine din învățământul preuniversitar (media numărului de abordări este cea mai scăzută – 1,18) poate conduce însă la o minimalizare, chiar la o neglijare a importanței celorlalte abordări. O astfel de perspectivă intră în contradicție cu aşteptările beneficiarilor actului didactic, după cum reiese foarte clar din reprezentarea grafică (fig.1). Mult mai realist este raportul dintre cele trei abordări la nivel universitar. Abordarea metodică centrată pe text este cel mai slab reprezentată, ea impunând mai multe competențe şi un efort crescut de înțelegere. Acest lucru se reflectă şi în examenele scrise, care au o frecvență mai redusă în comparație cu probele orale. În general, în mod fals, textul nu este asimilat conceptului de comunicare. Pentru cei mai mulți comunicarea înseamnă doar limba vorbită.

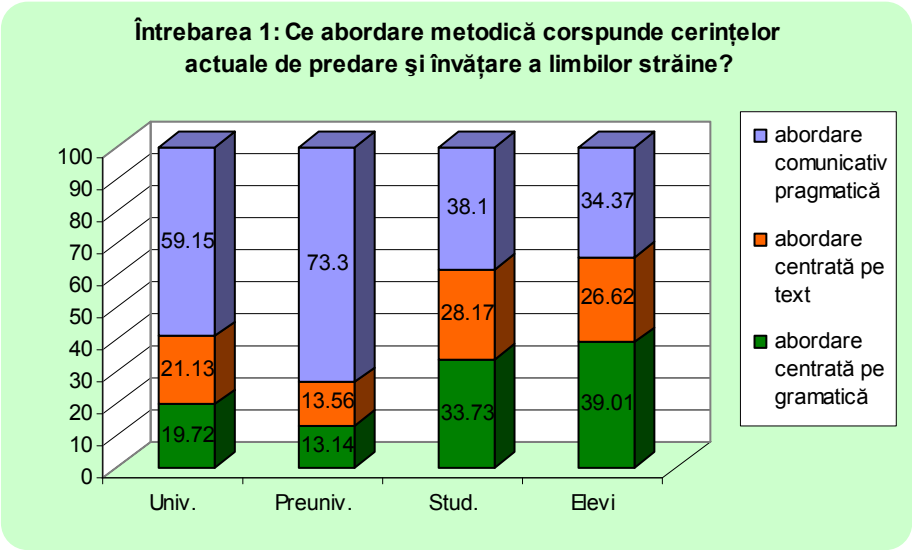

Figura 1

Analiza dispersională a grupărilor a impus şi determinarea gradului de variație a tuturor elementelor, considerate că pot contribui la definirea contextului de formare a competenței de comunicare interculturală a profesorilor de limbi străine.

Întrebarea 2: *În ce măsură următoarele elemente contribuie la formarea competenței de comunicare interculturală?*

Varianta	Media			Coef. variație %		
	Univ.	Preuniv.	Stud.	Univ.	Preuniv.	Stud.
1.cunoaşterea unei limbi străine	1,34	1,22	1,22	40,79	35,95	34,76
2.cunoaşterea principiilor de bază ale comunicării interpersonale	1,82	1,86	1,66	48,69	37,28	43,32
3.cunoaşterea diferitelor stiluri de comunicare în funcție de spațiul cultural	1,86	1,96	1,89	54,59	39,70	39,45
4.cunoaşterea strategiilor metacomunicative de identificare, analizare, evitare şi reparare a unor situații de comunicare distorsionate	2,00	2,11	2,05	42,86	43,07	38,91
Total	**1,75**	**1,78**	**1,71**	**50,34**	**44,69**	**44,22**

Tabelul 3: Gradul de variație a elementelor de comunicare care pot contribui la formarea competenței de comunicare interculturală, în opinia repondenților din cele trei loturi

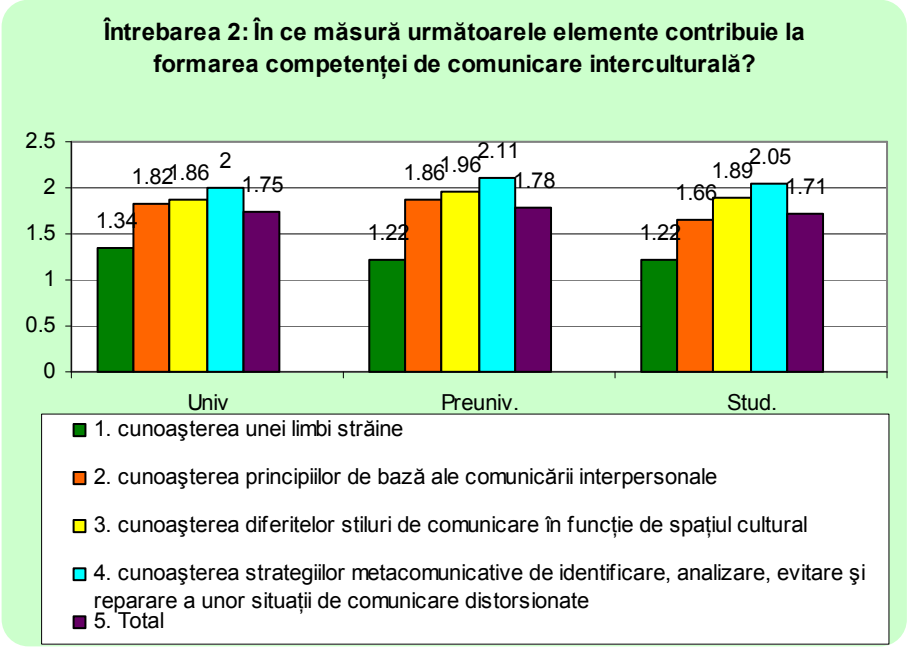

Figura 2

După cum se vede în tabelul şi graficul de mai sus, cel mai important rol în formarea competenței de comunicare interculturală, la toate cele trei categorii de repondenți, îl are cunoaşterea unei limbi străine, centrul de greutate al acestei caracteristici fiind reprezentat de nivelul mediu (1,22-1,34 – în măsură foarte mare). Din punct de vedere al variației, avem atât la nivelul profesorilor de limbi străine din învățământul preuniversitar, cât şi la studenți, o serie omogenă ca definire a importanței acestui obiectiv (35% coeficientul de variație). La nivelul cadrelor didactice universitare avem însă o serie eterogenă, privind ierarhizarea certă a elementelor care contribuie la formare competenței de comunicare interculturală. Această eterogenitate se poate argumenta prin natura cursului predat de fiecare cadru didactic în parte. „*Cunoaşterea strategiilor metacomunicative de identificare, analizare, evitare şi reparare a unor situații de comunicare distorsionate*" este în opinia celor trei loturi de repondenți mai puțin importantă decât celelalte variante indicate. Per ansamblu, media este caracterizată de varianta mare (1,71-1,78), iar variația este de 44,22%-50,34%

Întrebarea 3: *În ce măsură însuşirile şi capacităţile următoare contribuie la formarea competenţei de comunicare interculturală?*

Varianta	Media			Coef. variaţie %		
	Univ.	Preun.	Stud.	Univ.	Preun	Stud.
1.sensibilitate faţă de alte culturi şi mentalităţi	1,30	1,55	1,92	41,42	39,13	41,59
2.capacitatea de adaptare	1,62	1,69	1,57	40,53	39,35	42,74
3.capacitatea de a prelua perspective dintr-o altă cultură	1,50	1,85	1,80	38,30	37,88	36,43
4.capacitatea de înţelegere a diferenţelor culturale	1,39	1,61	1,65	34,95	39,25	41,33
5.toleranţă faţă de diversitate	1,45	1,63	1,78	44,09	44,50	47,02
6.toleranţă faţă de ambiguitate	2,42	2,42	2,31	48,49	39,45	41,47
7.empatie transculturală	1,80	1,92	2,26	50,92	42,87	42,36
8.reflecţia socio-culturală şi lingvistică	1,86	2,18	2,20	47,81	44,09	40,16
9.obiectivitate	2,00	1,91	1,82	44,72	41,35	43,69
10.flexibilitate	1,58	1,54	1,60	41,85	41,06	40,02
11.motivaţie	1,69	1,39	1,56	50,19	43,61	43,61
12.umor	2,55	2,27	2,36	41,91	42,56	43,15
13.creativitate	2,26	1,94	1,78	51,31	44,46	50,35
Total	**1,80**	**1,83**	**1,89**	**51,61**	**44,91**	**45,59**

Tabelul 4: Gradul de variaţie a însuşirilor şi capacităţilor, care pot contribui la formarea competenţei interculturale, în opinia repondenţilor din cele trei loturi

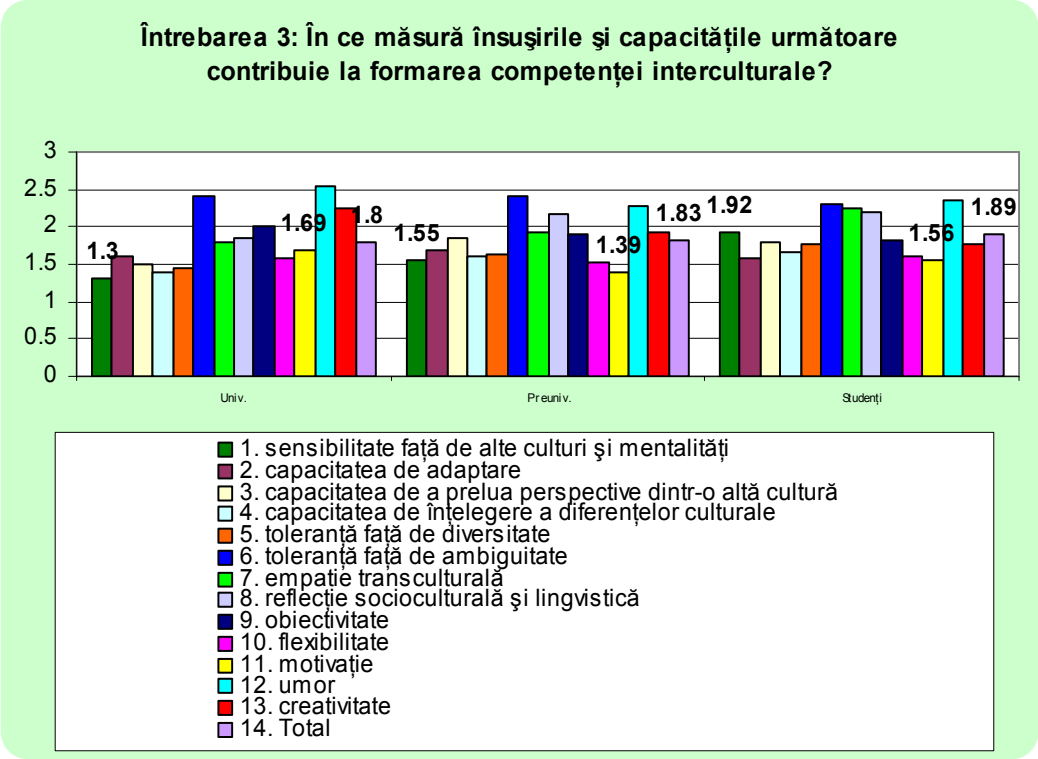

Figura 3

Ierarhizând însuşirile şi capacităţile care, în opinia cadrelor didactice universitare, a profesorilor de limbi străine din învăţământul preuniversitar şi a studenţilor, pot contribui la formarea competenţei de comunicare interculturală, a rezultat următoarea situaţie (tabelele 4 şi 5):

rang	universitari	preuniversitari	studenţi
1.	**sensibilitate faţă de alte culturi şi mentalităţi**	**motivaţie**	**motivaţie**
2.	**capacitatea de înţelegere a diferenţelor culturale**	**flexibilitate**	**capacitate de adaptare**
3.	**toleranţa faţă de diversitate**	**sensibilitate faţă de alte culturi şi mentalităţi**	**flexibilitate**

4.	**capacitatea de a prelua perspective dintr-o altă cultură**	**capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale**	**capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale**
5.	**flexibilitate**	**toleranță față de diversitate**	**toleranță față de diversitate**
6.	**capacitatea de adaptare**	**capacitate de adaptare**	**creativitate**
7.	**motivație**	**capacitatea de a prelua perspective dintr-o altă cultură**	**capacitatea de a prelua perspective dintr-o altă cultură**
8.	**empatie**	**obiectivitate**	**obiectivitate**
9.	**reflecție socio-culturală şi lingvistică**	**empatie**	**sensibilitate față de alte culturi şi mentalități**
10.	**obiectivitate**	**creativitate**	**reflecție socio-culturală şi lingvistică**
11.	**creativitate**	**reflecție socio-culturală şi lingvistică**	**empatie**
12.	**toleranță față de ambiguitate**	**umor**	**toleranță față de ambiguitate**
13.	**umor**	**toleranță față de ambiguitate**	**umor**

Tabelul 5: Ierarhia însuşirilor şi a capacităților, care pot contribui la formarea competenței interculturale, în opinia repondenților din mediul universitar, preuniversitar şi studențesc

Analizând răspunsurile şi comparând ierarhiile rezultate, se pot afirma următoarele:

- pe primele trei poziții, din cele nouă variante de răspuns, se situează patru însuşiri (77,78%) şi două capacități (22,22%); însuşirile alese de către repondenți sunt: *flexibilitate, motivație, sensibilitate față de alte culturi şi mentalități, toleranță față de diversitate*, primele trei regăsindu-se la câte două loturi (sensibilitatea față de alte culturi şi mentalități – universitari/preuniversitari, motivație şi flexibilitate – preuniversitari/studenți);

- *motivația* reprezintă primul criteriu în formarea competenței interculturale atât la profesorii de limbi străine din mediul preuniversitar, cât şi la studenți cu 1,39 puncte, respectiv 1,56 puncte, chiar dacă seria este uşor eterogenă (43,61% în cazul ambelor loturi); pentru cadrele didactice universitare *motivația* este una din variantele cu un grad ridicat de eterogenitate (50,19%), media fiind de 1,69, aceasta însemnând rangul 7, în schimb *sensibilitatea față de alte culturi şi mentalități*, cu un nivel mediu de 1,3 puncte, este percepută ca având contribuția cea mai mare;
- cu diferențe foarte mici de medii locurile doi şi trei sunt ocupate la cadrele didactice preuniversitare de *flexibilitate* (1,54 pct.) şi *sensibilitatea față de alte culturi şi mentalități* (1,55 pct.), iar la studenți de *capacitatea de adaptare* (1,57 pct.) şi de *flexibilitate* (1,60 pct.); de remarcat este faptul că, la fel ca şi *motivația*, *flexibilitatea* este considerată o însuşire fundamentală în formarea competenței interculturale, cel puțin pentru cele două categorii de repondenți; în cazul cadrelor didactice universitare următorii doi factori ca importanță sunt: *capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale şi toleranța față de diversitate*;
- dacă pentru profesorii din preuniversitar primii trei factori ca importanță în formarea competenței interculturale sunt reprezentați de însuşiri, cadrele didactice universitare şi studenții apreciază cu un punctaj ridicat şi două capacități (*capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale*, respectiv *capacitatea de adaptare*), care, de altfel, sunt strâns legate de însuşirile situate pe pozițiile apropiate;
- patru din variantele propuse – *flexibilitate, toleranța față de diversitate, capacitatea de adaptare şi capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale* – au primit aprecieri apropiate ca valoare, ele situându-se la toate cele trei loturi în primele şase opțiuni, fapt ce denotă o omogenitate a opiniilor per ansamblu, deşi coeficienții de variație per serie/variantă indică mai degrabă eterogenitatea;
- tot în intervalul de poziții 1-6 remarcăm o simbioză a capacităților cu însuşirile care le favorizează şi chiar le generează; cel mai relevant este lotul universitarilor, unde

rangurile sunt ocupate alternativ de o însuşire şi de capacitatea determinată de acea însuşire;

- mijlocul clasamentului este dominat de trei factori – *empatie, reflecție socio-culturală şi lingvistică, obiectivitate* – care se regăsesc la toate cele trei loturi, evident cu valori diferite ale aprecierii;
- ultimele două locuri sunt ocupate la cele trei loturi de repondenți de aceiaşi factori: *toleranța față de ambiguitate şi umor*;
- prin compararea mediilor celor trei loturi se poate constata că părerile studenților sunt mai apropiate de cele ale profesorilor preuniversitari, şi anume:
    - *capacitatea de a prelua perspective dintr-o altă cultură* (1,85 cu 1,80)
    - *capacitatea de înțelegere a diferențelor culturale* (1,61 cu 1,65)
    - *reflecția socio-culturală şi lingvistică* (2,18 cu 2,20).

În mod evident, pentru toate cele trei loturi, însuşirile constituie baza de plecare în formarea competenței interculturale şi abia apoi capacitățile îşi aduc şi ele aportul în acest demers. Datele obținute indică faptul că d*omeniul psiho-afectiv este determinant în formarea competenței interculturale*.

Per ansamblu, există o ierarhie strictă a mediilor de 1,80 puncte la cadrele didactice universitare, de 1,83 puncte la profesorii de limbi străine din mediul preuniversitar şi de 1,89 puncte la studenți (fig. 3). Prin nivelul de pregătire creşte şi gradul de conştientizare a însuşirilor şi a capacităților care contribuie la formarea competenței interculturale.

Rezultatele obținute cu privire la factorii care pot influența formarea competenței interculturale impun câteva comentarii. Astfel, faptul că atât profesorii de limbi străine din preuniversitar, cât şi studenții acordă *motivației* cea mai mare importanță în formarea competenței interculturale, justifică legătura dintre cultura şi limba țintă, cunoscut fiind rolul determinant ocupat de motivație în învățarea unei limbi străine[7]. Motivația intrinsecă şi cea extrinsecă, interesul şi performanța,

[7] *Robert Gardner deschidea, acum aproape 50 de ani, prin lucrarea sa „Motivational Variables in Second-Language Aquisition" o nouă direcție de cercetare în domeniul învățării limbilor străine. Cei patru factori interdependenți – motivație, atitudine față de cultura țintă, experiențe de învățare şi succesul şcolar –, considerați de către autor ca determinanți în învățarea unei limbi străine, au în contextul societății actuale o şi mai mare importanță.*

cunoaşterea strategică şi responsabilitatea de sine sunt concepte cheie ale psihologiei motivației, care trebuie să caracterizeze un proces didactic motivant pentru ambele părți, pentru educat şi pentru educator. Rolul profesorului este de a oferi un act didactic stimulativ, iar motivația elevului, pe baza unei conexiuni inverse, trezeşte dorința cadrului didactic – în cazul nostru a profesorului de limbi străine – de a optimiza permanent actul de predare.

Flexibilitatea şi toleranța sunt doi termeni deosebit de uzitați în ultima vreme şi care riscă să-şi piardă semnificația prin decontextualizare. În procesul de predare/învățare a limbilor străine, asimilat unui dialog intercultural, chiar în medii şcolare omogene, flexibilitatea şi toleranța față de diversitate sunt definitorii în comunicare, în interacțiune, fapt reieşit foarte clar din răspunsurile obținute pentru această variantă. Flexibilitatea şi toleranța se implică una pe cealaltă şi sunt determinate de familie, şcoală, dar şi de dimensiunile culturale promovate de o anumită societate. Flexibilitatea înseamnă deschidere spre relativizare, alternativă, toleranță față de diversitate, recunoaştere şi acceptare a pluralismului şi a diferenței. Lipsa acestor însuşiri sau îngrădirea lor duce la o percepere dificilă şi, de multe ori, incorectă a culturii țintă. Închiderea într-un perimetru cultural, a celui de origine în didactica limbilor străine, favorizează formarea stereotipurilor, a prejudecăților şi a clişeelor şi încurajează rasismul şi xenofobia. Toleranța înseamnă recunoaştere („*politics of recognition*"): „*conştiința culturală a unei societăți stabileşte criteriile după care se orientează evaluarea socială a persoanelor*" (Honneth, 1994:198).

Dacă *toleranța față de diversitate* se regăseşte în partea superioară a clasamentului, *toleranța față de ambiguitate* ocupă ultimele poziții în opțiunile tuturor repondenților (locul 12 – universitari şi studenți şi locul 13 – preuniversitari). Deşi este vorba de toleranță în ambele cazuri, această opinie ar putea avea două explicații, fie lipsa contactelor cu persoane al căror stil de comunicare este mai puțin explicit (culturi colectiviste, contexte tari), o mare parte din informație regăsindu-se în contextul fizic şi în individ, fie gradul destul de ridicat de ambiguitate, tolerat de comunicarea în limba română, face ca această însuşire să fie de la sine înțeleasă.

Reflecția socioculturală se bazează pe principiul recunoaşterii, un principiu de bază al pedagogiei diversității socioculturale, care face trimitere la identitate şi la relația dintre aceasta şi cultură. Reflecția este posibilă doar prin comunicare/interacțiune/dialog. Conştientizarea lingvistică are drept obiectiv acceptarea plurilingvismului prin dezvoltarea capacității metalingvistice.

Valoarea foarte scăzută obținută pentru varianta *umor*, la toate loturile de repondenți, ne face să credem că mediul şcolar românesc (universitar/preuniversitar) este mai protocolar sau mai puțin dispus spre superficial, anecdoticul fiind considerat drept lipsă de seriozitate. De altfel, această însuşire ocupă tot ultima poziție, cu 2,36 puncte, şi în opinia studenților. Pe de altă parte, este posibil ca repondenții să nu fi avut în vedere faptul că situația umoristică de la banc / anecdotă până la ironie este cel mai greu de stăpânit într-o întâlnire interculturală, deoarece umorul are o amprentă culturală foarte marcată, de aici diferențele foarte mari şi greu sesizabile. În multe situații folosirea neadecvată a elementelor de umor periclitează comunicarea, putând produce chiar ruperea definitivă a interacțiunii. La acest nivel se vede foarte bine relația dintre cunoaşterea lingvistică şi cea culturală.

Cu privire la *capacitatea de adaptare* este necesară distincția între adaptarea prin asimilare şi cea prin integrare. Didactica limbilor străine pentru medii culturale preponderent omogene, trebuie să urmărească formarea unei competenței de comunicare interculturală, care să asigure integrarea într-un context străin prin deschidere față de acel mediu şi prin decentrare.

5. Considerații finale

Ce înseamnă aceste atribute pentru comunicarea interculturală? În funcție de locul de desfăşurare al unei interacțiuni şi de scopurile acesteia se aleg acele elementele socioculturale şi psiho-culturale care să permită o desfăşurare, pe cât posibil, optimă a comunicării. Prin schimbarea locului de desfăşurare evident se modifică şi condițiile contextuale, prin urmare comunicarea interculturală are un caracter marcat *situațional*. În legătură cu acest atribut trebuie avut în vedere şi conceptul de context. Un context comun este rezultatul unui proces cognitiv şi interacțional, chiar şi în situațiile recurente unde acțiunea se bazează pe un fond de cunoaştere şi pe un orizont de aşteptări comune, fapt relevant însă doar în comunicarea intraculturală. În întâlnirile interculturale tocmai aceste situații repetabile, cu caracter rutinizant devin factori perturbatori principali.

Intercultura este un spațiu deschis, un loc de confluență a culturilor din care provin interactanții, cu un grad foarte ridicat de permisivitate. Elementele componente variază, după cum am arătat, în funcție de context, aşa încât unele elemente care sunt necesare în anumite situații de comunicare se pot dovedi în alte situații nu numai nefolositoare, ba chiar dăunătoare pentru rezultatele comunicării. Această *fluiditate* a sistemului,

explicabilă după cum am văzut prin apartenența culturală diferită a interactanților, îngreunează comunicarea, de aceea un rol important îi revine aici interpretării, respectiv evaluării corecte a situației de comunicare şi reflecției.

Situațiile de comunicare interculturală sunt de regulă consumatoare de timp, ele necesitând o elaborare a strategiilor de abordare a interacțiunii, dar şi costisitoare având în vedere pregătirea de care au nevoie interactanții. În comunicarea cotidiană este posibil ca aceşti doi factori să nu fie foarte vizibili, însă ei există şi la acest nivel. În ciuda eforturilor financiare şi temporale depuse pentru atingerea scopurilor de comunicare dorite, zona intermediară creată, transcultura / intercultura, pentru o anumită interacțiune interculturală, este doar *temporară*. Odată cu încheierea interacțiunii, fiecare interactant revine la propria cultură, zona tampon, generată între diferitele culturi, ne mai fiind necesară ca mediu de comunicare. O nouă situație de comunicare transculturală/interculturală va presupune generarea unei noi zone intermediare.

BIBLIOGRAFIE

1. Bimmel, Peter, (2002), *Aktuelles Fachlexikon.* În: Fremdsprache Deutsch Heft 26. Stuttgart: Klett Edition Deutsch.

2. Bolten, J., (2000), *Konsens durch die Anerkennung von Dissens: Auch ein Kapitel aus der ökonomischen Standardisierungsproblematik.* În: Ethik und Sozialwissenschaften 11(2000), Nr.3.

3. Piepho, H.E., (1974), *Kommunikative Kompetenz als übergeordnetes Lernziel im Englischunterricht.* Limburg: Frankonius.

4. Simmel, Georg, (1992), *Exkurs über den Fremden.* În: Soziologie. Untersuchungen über die Formen der Vergesellschaftung. Ediție completă, vol. 11, Frankfurt/M.

5. Tajfel, H., (1978), *Social categorization, social identity, and social comparison.* În: H. Tajfel (ed.): Differentiation between social groups. London: Academic Press.

6. Wulf, Christoph, (2005), *Puncte critice în transmiterea şi învățarea moştenirii intangibile.* În: L. Bârlogeanu, (coord.), Identitate şi globalizare. Bucureşti: Humanitas Educational.